

Renata Rettinger

Zakład Geografii Regionalnej

Instytut Geografii

Akademia Pedagogiczna w Krakowie

Gospodarstwa farmerskie jako forma aktywizacji gospodarczej obwodu lwowskiego

Uzyskanie przez Ukrainę niezależności politycznej zapoczątkowało trudny okres przebudowy jej struktury ekonomicznej i unowocześniania większości sfer życia społeczno-gospodarczego. Warunki, w jakich dokonują się zmiany, są jednak bardzo skomplikowane. Kraj stanowił wcześniej część ZSRR, w ramach którego spełniał określone funkcje gospodarcze i był silnie zespolony więzami produkcyjnymi z całą gospodarką radziecką. Gwałtowne zerwanie tych powiązań w wyniku rozpadu ZSRR doprowadziło do powstania wielu ograniczeń normalnego funkcjonowania państwa i spowodowało konieczność restrukturyzacji jego gospodarki. Największe problemy pojawiły się w przedsiębiorstwach przemysłowych kooperujących w okresie istnienia ZSRR z wieloma fabrykami, rozszanymi nieraz po całym kraju. Nieprzypadkowo więc w tych dziedzinach gospodarki Ukrainy regres jest największy i zmiany restrukturyzacyjne są mało widoczne.

Sz szczególnie skomplikowana sytuacja występuje w ukraińskim rolnictwie, które w ciągu zaledwie kilku ostatnich lat drastycznie ograniczyło produkcję roślinną oraz hodowlę, co stało się przyczyną poważnych problemów ogólnonarodowych związanych z dostawą produktów żywnościowych na rynek wewnętrzny i na eksport.

Tymczasem doświadczenia państw Europy Środkowej dowodzą, że dla początkowego okresu przechodzenia od gospodarki centralnie sterowanej do gospodarki rynkowej niezmiernie istotne jest uzyskanie w miarę stabilnej sytuacji w zakresie zaopatrzenia kraju w podstawowe artykuły żywnościowe. W tych krajach, podobnie jak na Ukrainie, wydatki na żywność pochłaniają bowiem około 50% ogółu wydatków, a w rodzinach o niskich dochodach – nawet 75%. Sukcesy w budowie nowych struktur gospodarczych w Polsce, Czechach i na Węgrzech są w znacznym stopniu związane z relatywnie korzystną sytuacją w rolnictwie, dzięki której własna produkcja zaspokaja potrzeby żywnościowe i stanowi ważny produkt eksportowy. W stosunku do tych krajów sytuacja w rolnictwie Ukrainy, podobnie zresztą jak i Rosji, jest o wiele mniej korzystna. Potrzebne są zdecydowane reformy ustrojowe i strukturalne w samym rolnictwie oraz w innych ogniach gospodarki żywnościowej.

Jednak zarówno uwarunkowania zewnętrzne, jak i wewnętrzne takich zmian są bardzo skomplikowane, nie udało się bowiem skutecznie ograniczyć trwającego od 1991 r. kryzysu, który negatywnie wpływa na rolnictwo Ukrainy i praktycznie uniemożliwia restrukturyzację kolektywnych gospodarstw, stanowiącą podstawowy warunek szerszych zmian w gospodarce kraju. Kryzys doprowadził do zasadniczej zmiany sposobu gospodarowania w rolnictwie. Rozpad ZSRR stworzył zupełnie nową sytuację dla ukraińskiego rolnictwa zarówno pod względem funkcji produkcyjnych, jak i warunków techniczno-ekonomicznych i społecznych, w jakich rolnicze przedsiębiorstwa muszą działać. Gwałtowny wzrost inflacji sparaliżował działalność inwestycyjną oraz proces odradzania technologicznego i strukturalnego gospodarstw rolnych.

W ocenach dotychczasowych zmian na Ukrainie zwraca się uwagę na to, że istniejący kryzys gospodarczy odzwierciedla się w największym stopniu w rolnictwie, a przeprowadzone reformy nie wpływają aktywizująco na gospodarstwa rolne. Temu kryzysowi można nawet przypisać znaczny wpływ na produkcję rolniczą, skutkujący jej spadkiem. Spadek jest największy spośród wszystkich krajów byłego ZSRR i dotyczy wszystkich podstawowych dziedzin rolnictwa. W latach 1990–2000 zbiory zbóż na Ukrainie spadły z prawie 48 mln ton do niewiele ponad 23 mln ton, tzn. o ponad 52%, a przeciętne plony o 47%, do 19,3 g/ha, tzn. do poziomu, który notowano w tym kraju na początku lat 60. XX w. Wtedy jednak tutejsze rolnictwo znajdowało się w stadium powojennej odbudowy, zużywało niewiele nawozów i środków ochrony roślin, było bardzo słabo zmechanizowane. W 2005 r. zanotowano stosunkowo wysokie zbiory – 37 mln ton, co było spowodowane bardzo dobrymi warunkami pogodowymi w tym roku. Spośród pozostałych roślin zwiększyły się jedynie zbiory ziemniaków (o 33%) oraz kukurydzy (o 108%). Spadek produkcji zbóż spowodował ogromny regres w hodowli, zwłaszcza trzody chlewnej, owiec i drobiu. Zwierzęta należały w dużej części do gospodarstw przyzagrodowych. Hodowano je, wykorzystując do tego celu chleb kupowany po bardzo niskich cenach. W 2005 r. hodowano na Ukrainie zaledwie 6,4 mln sztuk trzody chlewnej (w 1990 r. około 20 mln – spadek o 68%). Podobna sytuacja powstała w hodowli bydła: w 1990 r. hodowano 24,6 mln sztuk, a w 2005 r. 6,9 mln sztuk (spadek o 72%).

Prawne podstawy rozwoju gospodarstw farmerskich na Ukrainie

Od momentu uzyskania niepodległości, w gospodarce Ukrainy widoczny jest brak konsekwentnie realizowanych reform gospodarczych. Połowiczne i jedynie deklarowane reformy dotyczą także rolnictwa ukraińskiego, w którym dokonano powierzchownej restrukturyzacji kolektywnych gospodarstw rolnych (Grykień 2006). Podstawowym problemem jest brak regulacji prawnych, który ogranicza w znacznym stopniu powstawanie nowych form gospodarowania ziemią, a przede wszystkim stanowi barierę dla funkcjonowania oficjalnego rynku ziemi.

Aktualna struktura agrarna jest wynikiem wprowadzenia w grudniu 1999 r. Dekretu Prezydenta Ukrainy „O potrzebie zastosowania natychmiastowych zabiegów w celu przyspieszenia reform w rolnictwie”. Zgodnie z tym dokumentem nastąpiły istotne zmiany typu społeczno-gospodarczego i organizacyjnego. Ważny krok zrobiono w kierunku sformowania nowej struktury organizacyjnej sektora rolnego. Obecnie niemal wszystkie podmioty prowadzące działalność gospodarczą w rolnictwie tworzone są na zasadach prywatnej własności ziemi i innych środków produkcji, m.in. towarzystwa gospodarcze, rolnicze spółdzielnie produkcyjne, przedsiębiorstwa prywatne dzierżawiące ziemię. Dekret umożliwił wydzielenie – z jednolitego obszaru – części ziemi grupom właścicieli w celu organizacji wspólnego zagospodarowania, przekazania go w dzierżawę lub zagospodarowania w inny sposób (na przykład sprzedaży). Z dekretu wynika także rozporządzenie, że „podczas zawierania umowy o dzierżawie ziemi, podstawą prawną jest certyfikat dający prawo do własności ziemi. Jest on dokumentem, który potwierdza prawo dzierżawcy do zarządzania, korzystania i rozporządzania wyznaczonym kawałkiem ziemi”. Dzięki tym przepisom umożliwiono tworzenie działek ziemskich o nowych strukturach, które zostały utworzone na bazie gospodarstw społecznych metodą dzierżawy części ziemi, bez konieczności ich parcelowania.

W 1991 r. na Ukrainie państwowa własność ziemi stanowiła prawie 100% użytków rolnych. Konstytucja przewiduje trzy formy własności: prywatną, państwową i komunalną. Podstawy prawne tworzenia gospodarstw farmerskich zostały zawarte w kodeksie rolnym. Nieruchomości rolne niezbędne do prowadzenia gospodarstw farmerskich przekazywane są na własność lub w użytkowanie z gruntów państwowego „zapasu” ziemi. W przypadku kolchozów i sowchozów dawnym pracownikom mogą być przekazywane nieruchomości rolne z areálu tych jednostek. Powierzchnia nowo tworzonego gospodarstwa nie powinna przekraczać 50 ha użytków rolnych i 100 ha powierzchni ogólnej

Tab. 1. Charakterystyka gospodarstw farmerskich Ukrainy według obwodów w latach 1992–2004

Obwód	Liczba gospodarstw farmerskich				Powierzchnia użytkowanych rolnych użytkowanych przez gospodarstwa farmerskie (w tys. ha)				Powierzchnia gruntów ornych użytkowanych przez gospodarstwa farmerskie (w tys. ha)				Średnia ilość gruntów ornych przypadających na 1 gospodarstwo (w ha)			
	1992	1995	2000	2004	1992	1995	2000	2004	1992	1995	2000	2004	1992	1995	2000	2004
Ukraina	14681	34778	38428	42533	292,3	786,4	2157,7	3420,6	259,8	718,5	1994,0	3246,1	17,7	20,7	51,9	76,3
Krymski	710	1218	1535	2016	10,7	17,8	48,8	116,5	6,3	13,3	43,4	107,9	8,9	10,9	28,3	53,5
Winnicki	339	846	974	1322	6,7	18,4	60,6	122,2	6,4	17,4	56,2	119,2	18,9	20,6	57,7	90,2
Wołyński	321	595	528	700	3,8	9,1	11,3	23,9	3,0	8,2	10,2	23,9	9,3	13,8	19,3	34,1
Dniepropietrowski	974	2549	3027	3377	28,6	72,3	293,5	392,0	27,1	69,8	288,7	385,8	27,8	27,4	95,4	114,2
Donecki	1110	2089	2154	1841	24,0	48,6	126,3	166,0	21,1	42,5	113,8	153,1	19,0	20,3	52,8	83,2
Żytomierski	150	310	501	641	2,9	6,0	39,0	62,1	2,7	5,4	33,1	54,7	18,0	17,4	66,1	85,3
Zakarpaci	389	1054	1454	1389	1,8	4,8	11,2	9,9	1,6	4,4	10,2	8,7	4,1	4,2	7,0	6,3
Zaporoski	474	1695	2191	2380	14,7	53,8	172,1	260,4	13,5	50,5	165,1	251,2	28,5	29,8	75,4	105,5
Iwanofrankowski	451	697	632	558	3,1	5,6	22,1	20,3	2,4	4,7	19,7	18,2	5,3	6,7	31,2	32,6
Kijowski	328	923	1222	1477	7,4	20,3	68,5	111,2	6,8	18,8	63,1	105,6	20,7	20,4	51,6	71,5
Kirowogradzki	632	1792	2216	2677	21,2	62,4	234,0	341,4	19,3	59,2	224,7	337,3	30,5	33,0	101,4	126,0
Lugański	444	1293	1532	1501	14,3	50,9	170,8	224,4	11,8	43,4	142,7	193,7	26,6	33,6	93,1	129,0
Lwowski	740	1189	1164	1143	7,3	12,7	52,1	54,1	6,5	11,9	43,0	45,3	8,8	10,0	36,9	39,6
Mikolajewski	2134	4981	4260	4517	27,6	99,6	134,4	255,3	24,3	90,6	129,0	249,4	11,4	18,2	30,3	55,2
Mdessi	1623	4095	4867	6195	23,1	61,3	151,7	285,8	21,0	56,3	142,0	273,9	12,9	13,7	29,2	44,2
Poltawski	380	1343	1393	1520	10,5	31,5	76,0	148,5	9,7	29,9	69,9	144,7	25,5	22,3	50,2	95,2
Równieński	129	347	465	491	2,0	4,9	54,1	60,6	1,7	4,2	44,1	48,2	13,2	12,1	94,8	98,2
Sumski	444	956	806	709	9,0	26,2	42,0	71,6	8,1	24,8	38,7	66,5	18,2	25,9	48,0	93,8
Tarnopolski	367	753	696	654	6,2	11,5	22,9	35,6	6,0	11,2	22,3	34,4	16,3	14,9	32,0	52,6
Charkowski	394	1035	1170	1329	12,3	33,9	108,8	206,2	10,3	31,3	101,5	196,5	26,1	30,2	86,8	147,9
Chersoński	1195	2783	3013	2737	37,6	91,3	139,9	184,5	34,9	81,5	127,5	174,2	29,2	29,3	42,3	63,6
Chmielnicki	262	522	784	1177	5,9	11,2	47,3	114,2	5,1	10,4	42,2	108,7	19,5	19,9	53,8	92,4
Czerkaski	164	509	713	1067	3,4	11,7	34,0	97,0	2,9	10,2	32,0	94,3	17,7	20,0	44,9	88,4
Czerniowiecki	235	629	626	656	1,3	3,4	7,7	10,4	1,0	2,7	7,0	9,3	4,3	4,3	11,2	14,2
Czernihowski	292	575	475	459	6,9	17,2	28,6	46,5	6,3	15,9	23,9	41,4	21,6	27,7	50,3	90,2

Źródło: Farmerski gospodarstwa Lwiwscini, Statističnij zbiornik, Lwów 2005

(w tym działka przyzagrodowa). W wielu regionach Ukrainy dopuszczalne są pewne odstępstwa od tej reguły, ponieważ ostateczną wielkość gospodarstwa określają rady rejonowe lub wiejskie po uwzględnieniu regionalnej specyfiki rolnictwa oraz możliwości zagospodarowania ziemi. W skład gruntów gospodarstw farmerskich wchodzi bezpłatne działki, których wielkość jest określana odrębnie dla każdej miejscowości; pozostałą część nabywa się odpłatnie (Grykień 2006).

Prawo do tworzenia gospodarstw farmerskich mają obywatele Ukrainy, którzy ukończyli 18 lat. Pierwszeństwo przysługuje mieszkańcom wsi mającym kwalifikacje do pracy w rolnictwie. W praktyce są to głównie członkowie likwidowanych rolniczych spółdzielni produkcyjnych oraz ich domownicy. Do obowiązków właścicieli należy zarejestrowanie gospodarstwa farmerskiego w radzie. W ten sposób właściciel uzyskuje status osoby prawnej. Nowe gospodarstwa są na okres trzech lat zwolnione od opłaty za ziemię, lecz nie mogą to być gospodarstwa dzielone.

Zmiany w liczbie oraz powierzchni gospodarstw farmerskich

Proces tworzenia gospodarstw farmerskich na Ukrainie rozpoczął się w 1991 r. W pierwszym roku powstało ich 81, a w 1993 r. funkcjonowało już 20 tys. gospodarstw. Obecnie na terytorium Ukrainy zarejestrowanych jest 42,5 tys. gospodarstw farmerskich. Stagnacja w tworzeniu nowych jednostek trwała w drugiej połowie lat 90. XX w. (tab. 1).

Niemal od początku reform obserwuje się znaczne różnice w przestrzennym przebiegu zjawiska prywatyzacji rolnictwa, szczególnie zaś powstawania i rozwoju gospodarstw farmerskich. Najwięcej gospodarstw farmerskich jest w obwodach: odesskim (około 6,2 tys.), mikołajewskim (4,5 tys.) oraz dnipropietrowskim (3,3 tys.). Najmniejszą liczbę gospodarstw tego typu odnotowano w obwodach: czernihowskim, rówieńskim, iwanofrankowskim, czerniowieckim, tarnopolskim i żytomierskim. Jest prawidłowością, że tego typu gospodarstwa nie powstają tak licznie w obwodach charakteryzujących się słabszymi warunkami przyrodniczymi. Należą do nich obszary północnej części kraju (Polesie), zachodniej oraz południowo-zachodniej (Karpaty). W obwodzie lwowskim w 2004 r. funkcjonowały 1143 gospodarstwa farmerskie, a w latach 1995 – 2004 liczba ta ulegała niewielkim wahaniom (tab. 1).

Gospodarstwa farmerskie otrzymały w użytkowanie 3,4 mln użytków rolnych, z czego 95% stanowią grunty orne (tab. 1). Ziemie użytkowane przez gospodarstwa farmerskie stanowią zaledwie 8,4% użytków rolnych i 9,9% gruntów ornych Ukrainy. Średnia wielkość gospodarstwa farmerskiego w 2004 r. wynosiła 80,4 ha (w 1992 r. około 19,9 ha). Największe gospodarstwa występują we wschodniej i południowo-wschodniej części Ukrainy (strefa stepowa). W obwodzie charkowskim średnia wielkość gospodarstwa to 155,2 ha, w ługańskim – 149,1 ha, w kirowogradzkim – 127,5 ha, w dnipropietrowskim – 116,1 ha. Najmniejsze gospodarstwa powstały w obwodach: zakarpackim – 7,1 ha, czerniowieckim – 15,9 ha, wołyńskim – 34,1 ha, iwanofrankowskim – 36,4 ha. W obwodzie lwowskim średnia wielkość gospodarstwa farmerskiego wynosi 47,3 ha i jest prawie dwukrotnie mniejsza niż średnia krajowa.

Przestrzenne zróżnicowanie liczby i wielkości gospodarstw farmerskich w obwodzie lwowskim przedstawia tab. 2. Największa liczba tych gospodarstw działa w rejonach sokalskim, pustomyckim i żółkiewskim, a najmniejsza w rejonach skolskim i turskim (najdalej na południe wysunięte rejony obwodu lwowskiego). Największe gospodarstwa położone są w rejonach: samborskim (153,7 ha), buskim (92,0 ha), żydaczewskim, sokalskim i stryjskim. Najmniejsze gospodarstwa są charakterystyczne dla rejonów położonych na obszarze Karpat (skolski i turski).

Struktura zasiewów w gospodarstwach farmerskich obwodu lwowskiego przedstawia się następująco: 71,6% gruntów ornych przeznaczają się pod uprawy zbożowe, 16,3% pod uprawy pastewne, 2,9% pod buraki cukrowe, 2,5% pod ziemniaki, 2,1% pod uprawę lnu, a 1,4% – pod sady owocowe. W przypadku gospodarstw farmerskich zauważa się specjalizację w zakresie

Tab. 2. Charakterystyka gospodarstw farmerskich obwodu lwowskiego według rejonów w latach 1992–2004

Rejon	Liczba gospodarstw farmerskich				Powierzchnia użytków rolnych użytkowanych przez gospodarstwa farmerskie (w ha)				Powierzchnia gruntów ornyczych użytkowanych przez gospodarstwa farmerskie (w ha)				Średnia ilość gruntów przypadających na 1 gospodarstwo (w ha)			
	1992	1995	2000	2004	1992	1995	2000	2004	1992	1995	2000	2004	1992	1995	2000	2004
Obwód lwowski	740	1189	1164	1143	7299	12660	52136	54055	6550	11861	42981	45341	9,0	10,0	37,0	40,0
Brodzki	21	33	33	31	163	380	825	1161	141	276	534	1114	7,0	8,0	16,0	36,0
Buski	81	104	67	51	593	873	2849	4691	552	844	2056	3462	7,0	8,0	31,0	68,0
Grodzki	25	45	42	43	251	490	710	822	231	429	657	726	9,0	10,0	16,0	17,0
Drohobycki	45	55	50	29	335	500	615	569	278	381	484	456	6,0	7,0	10,0	16,0
Żydaczowski	31	86	76	75	522	1010	6053	4449	506	1045	4871	2634	16,0	12,0	64,0	35,0
Żółkiewski	58	82	83	100	414	671	3240	7111	406	596	3079	6198	7,0	7,0	37,0	62,0
Złoczowski	35	45	74	86	262	593	3887	3552	240	568	3010	2921	7,0	13,0	41,0	34,0
Kamionko-buski	18	66	59	56	294	870	1667	2700	145	724	1578	2378	8,0	11,0	27,0	42,0
Mikołajowski	4	24	34	18	47	275	586	587	44	265	563	565	11,0	11,0	17,0	31,0
Mościcki	26	37	45	72	365	429	1175	1866	321	415	1010	1614	12,0	11,0	22,0	22,0
Przemysłański	24	33	29	27	249	327	976	631	221	304	870	541	9,0	9,0	30,0	20,0
Pustomycki	81	127	143	146	787	1048	1756	3023	742	1086	1571	2681	9,0	9,0	11,0	18,0
Radziechowski	39	62	57	51	455	643	1825	1719	406	573	1777	1573	10,0	9,0	31,0	31,0
Samborski	10	19	42	46	85	192	9036	7069	75	259	6692	5859	8,0	14,0	159,0	127,0
Skolski	30	36	7	7	137	153	30	29	58	62	16	16	2,0	2,0	2,0	2,0
Sokański	94	172	177	151	1524	2972	7238	8264	1415	2911	6524	7291	15,0	17,0	37,0	48,0
Starosamborski	32	57	27	21	281	488	474	720	267	469	466	702	8,0	8,0	17,0	33,0
Stryjski	50	61	74	75	301	354	7525	3889	273	372	5689	3501	5,0	6,0	77,0	47,0
Turski	17	17	13	8	96	183	97	70	96	98	91	70	6,0	6,0	7,0	9,0
Jaworowski	19	28	31	43	138	204	1570	1083	133	184	1441	1010	7,0	7,0	46,0	23,0

Źródło: Farmerski gospodarstwa Lwiwscini, Statističnij zbirnik, Lwów 2005

uprawy zbóż, gospodarstwa przyzagrodowe zaś mają bardziej zróżnicowaną strukturę zasiewów: 33,9% przeznaczają się pod uprawę zbóż; 28,9% pod uprawy pastewne, a 27,3% pod ziemniaki.

Analizując rolę gospodarstw farmerskich w produkcji rolnej obwodu lwowskiego należy stwierdzić, że od początku lat 90. XX w. obserwuje się tendencję wzrostu w zakresie zarówno produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej. Udział gospodarstw farmerskich w zbiorach poszczególnych roślin w obwodzie lwowskim w 2004 r. przedstawia się następująco: zboża 8,5%, buraki cukrowe 7,7%, len 40,1%, ziemniaki 0,5%, owoce 1,4%.

Jeszcze mniejszą rolę odgrywają gospodarstwa farmerskie w zakresie produkcji zwierzęcej. Udział w pogłowie głównych zwierząt gospodarskich jest bardzo niski: bydło 1,3%, trzoda chlewna 1,8%, owce i kozy 0,7%, drób 1,5%, konie 0,6%.

Należy się zastanowić, dlaczego gospodarstwa farmerskie w zachodniej części Ukrainy, a w szczególności w obwodzie lwowskim, odgrywają tak niewielką rolę zarówno w produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej. Wcześniejsza analiza wykazała, że występuje tam stosunkowo niewielka liczba gospodarstw farmerskich. Liczba nowo powstających gospodarstw farmerskich jest w dużej mierze uzależniona od ilości ziemi we władaniu gospodarstw przyzagrodowych w poszczególnych obwodach czy rejonach. W zachodniej części Ukrainy ludność wiejska posiada duże ilości gruntów rolnych użytkowanych w ramach gospodarstw przyzagrodowych, co może świadczyć o jej mniejszym zainteresowaniu tworzeniem od podstaw nowych gospodarstw, a w szczególności gospodarstw farmerskich, które podlegają odrębnym przepisom prawnym i fiskalnym. Drugim ważnym czynnikiem jest zachowanie na tych terenach tradycji chłopskiego gospodarowania na roli w odróżnieniu od obszarów wschodniej części, wcześniej zsowietyzowanej (Grykień 2006).

Podsumowanie

Na Ukrainie powstawanie indywidualnych gospodarstw rolnych odbywało się poprzez nadawanie pracownikom sowchozów i kołchozów tytułów własności ziemi, które mogły stanowić podstawę indywidualnego gospodarowania. Niestety, skomplikowana sytuacja legislacyjna oraz ekonomiczna spowodowały brak zainteresowania tą formą gospodarowania na obszarach wiejskich.

Znaczenie gospodarstw farmerskich jako nowej formy gospodarowania w rolnictwie jest na Ukrainie niewielkie i niewspółmierne do oczekiwań społeczeństwa. Główną barierą rozwoju jest brak kapitału, infrastruktury gospodarczej, zabudowań gospodarczych oraz środków produkcji (siły pociągowej, maszyn rolniczych, nawozów sztucznych i środków ochrony roślin). Ograniczenia wynikają także z niepewnego klimatu politycznego, częstych zmian w aktach prawnych odnoszących się do własności ziemi, czego skutkiem są poczucie niepewności i brak stabilności. To zaś ogranicza podejmowanie decyzji inwestycyjnych związanych z tworzeniem nowych gospodarstw rolnych – farmerskich.

Zmiany w polityce rolnej kraju powinny doprowadzić do stworzenia na wsi gospodarki wielosystemowej, ukierunkowanej na rzeczywistego właściciela i gospodarza ziemi. Zakres, tempo i jakość reformy rolnej zależą bezpośrednio od doskonalenia stosunków agrarnych. Szczególne znaczenie ma odtworzenie naturalnych związków łączących rolnika z ziemią, czyli właścicielem środków produkcji i konsumentem wypracowanych zysków. Indywidualne gospodarstwa rolne (przyzagrodowe, farmerskie) borykają się z dużymi trudnościami związanymi z niedostatkiem kapitału ograniczającym rozwój mechanizacji i budownictwa gospodarczego, ale także z brakiem pomocy prawnej ułatwiającej ich funkcjonowanie oraz poradnictwa naukowego w zakresie organizowania prywatnej działalności gospodarczej. Równocześnie należy stwierdzić, że w okresie transformacji, w związku z narastającymi problemami, znacznie lepiej radzi sobie sektor prywatny niż uspołeczniony.

Literatura

1. Bański J., 1999., *Obszary problemowe w rolnictwie Polski*, „Prace Geograficzne” 172/1999, IGiPZ PAN, Wrocław
2. Bański J., 2003., *Współczesne i przyszłe zmiany w strukturze przestrzennej obszarów wiejskich – wybrane zagadnienia*, Studia Obszarów Wiejskich PTG, t. IV, Warszawa
3. Grykień S., 2006., *Przekształcenia w rolnictwie Europy Środkowo-Wschodniej ze szczególnym uwzględnieniem nowych krajów związkowych Niemiec, Polski i Ukrainy*, Studia Geograficzne Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław
4. Jaworowski P., 2003., *Wybrane problemy przedsiębiorczości na obszarach wiejskich [w:] Obszary wiejskie w Polsce a integracja z Unią Europejską*, C. Sobków, M. Zarębski (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń
5. Kołodziejczak A., 2003., *Rola rolnictwa w perspektywie rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce*, Studia Obszarów Wiejskich PTG, t. IV, Warszawa
6. Rettinger R., 1998., *Rola sektora prywatnego w rolnictwie Ukrainy*, Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP, Prace Geograficzne XVII, Kraków

Farms as a Form of Economic Activation in Lwow District

The article outlines economic changes in rural areas of Ukraine and especially focuses on the operating new, private farms. Individual farms in Ukraine came into being when workers from sovkhozy and kolkhozy got titles to the lands and were able to the individual farming. Unfortunately they were not interested in this form of farming because of complicated situation in a law and economy. Farms as the new form of agriculture in Ukraine are not important and do not fulfill expectations of the society. Lacks of capital, economic infrastructure, buildings, means of production (tractors, machines, fertilizers, plant pharmaceuticals) is the main barrier to the development. Also unsteady political climate and frequent changes in property law are the restrictions that result a sense of incertitude and a lack of stability. Consequently it restricts decisions to investments in new farms.